

פגישה עם האויב

או

ציון הלא תשאלי

מה עושה אדם — דבר ראשון — כשהוא מגיע לפאריס אחרי הידרות בת י"ד שנה? תשובה: מתקשר עם האויב.

במילים אחרות: מצלצל למקסים גילן. הסיפור שלי עם מקסים גילן ראשיתו במחצית שנות החמישים של קצת לפני כן — כן, כבר שלושים שנה הלפני אצל היכרנו זה את זה. במיקרה אני גם זוכר היכן במדויק: במדורן מילוא הישן שעור שכן אז ברחוב זמנוף, לא רחוק מהרואר של היום ומהקפופ (או עוד היה קולנוע על שמו) התגורר אז בשכונת התיקוה, ואולי היה זה זמן קצר אחרי שעקר משם. דירה קטנטנה באזור מצוקה, מובן שלא היה מביא אורחים הביתה; תא מישפחתי ובו שלוש נשים: סבתא, אם משותפת רחוקה לכיסא גלגלים ואחות. נערה יתומה, איבט (עד היום מזכירה בכירה בשגרירות ארגנטינה בישראל). אין צורך לומר, שפרנסת כל השלוש היתה מוטלת, רובה ככולה, על כיתפי האיש הצעיר, בעצמו נער עדיין. אבי המישפחה הוצא להורג בספרד. היה לו המזל הרע להיות בצד הצורק, זה כמעט תמיד מול רע להיות בצד הצורק. זה מירשם לצרות. וזה לפעמים גם עובר במישפחה.

מקסים טבל אז, כעת שהיכרנו, טבילה ראשונה בשני עולמות: עולם העסקים ועולם הסיפור. עולם העסקים התבטא בכך שהיה מוכר עיתוני ערב בשכונת התיקוה כדי להביא מעט כסף הביתה (כבר אז היו האשכנזים מקופחים). ובעולם הסיפור — ככך שהחל כותב שירה: תחילה באנגלית, שפה שקנה לעצמו במסירות ומתוך יגיעה ומתוך אותו תיאבון יהודי-גלותי אמיתי לשפות — הוא שולט בארבע-חמש שפות ומסותר בעוד אחת או שתיים. כשאתה ליר צרפתי, בן לאם אוטטרית ולאב דובר ספרדית — אין בכך חוכמה גדולה. כשרוצים לשלש בשות רבות צריך רק לבחור לעצמך את ההורים הנכונים, ואחר-כך לסדר להם את הפרענויות הדרושות. היטלר ופראנקו כמובן גם הם עורו. בקיצור: ביוגרפיה רגילה של מי שה"ילדים" שלנו היום — אמייגראנטים לילי הארץ. בניהם של אמייגראנטים ונכדיהם של בני מיוזחאירופה שמביטים אפילו לא העלו על דעתם שיגיעו לארץ — מכנים כיום, על דרך האופנה הילידית: אמייגראנט. (וכותם היחידה לומר "ילדים" נובעת כמובן מן הבורות וההתנשאות חסרת הכיבוד — אבל על כך במקום אחר).

אמרנו אמייגראנט טיפוס בתקופה של הילכתי רוח "בנעניים" — אולי ימנעו נבע החוש המפתח, הלא-בריאי, החוש המסוכן לבעליו — לצדק. דליה וביקוביץ כתבה על כך פעם רשימה שמן הראוי העתיקה ולפרסמה שוב. מי הם אנשי הכל — שואלת המסורת — אלה המכונים בפי העם כלשון השמצה וזלזול "יפי נפש". תשובה: אלה הם אנשים מוכיגורל שיש להם — ברור כלל מתוך נסיבות חיים מוקדמים — רגישות מופרזת לעוול. זהו מין מחלה כואת. שהרי אדם בריא אינו רגיש לעוול. אדם בריא מאוד — ראו את אריק שרון או את הרב רוקמן, למשל — אפילו אינו יודע שהוא עושה עוול. אבל זוהי כבר דרגה גבוהה מאוד של בריאות, וגם היא נכרית למדי. בכלל, כל העניין הזה הוא עניין מתקדם — קרימה ולאחור. כך אפשר להגיד שהחוש לעוול, הקשור לרוע המזל ברגישות מופרזת לצדק, הוא חולי מתקדם: יש הלוקים בו במידה נמוכה או מיוערת, ויש במידה מתקדמת שקשה לשאתה, קשה לבעליה וקשה לסובבים אותו ולבני מישפחתו. למה הרבה דומה? משהו כמו חולי פרונטיני, על מרבית מס פרונטיני.

כך או כך, מעטים לקו בו במידה שלקה מקסים גילן. מכאן כל ההסתבכויות שהסתבך בהן עם החוק (כלומר, עם העוול שחנקה בחוקים על-ידי המדינה), ושאת עיקר הסיבות להן ניתן לנסח במישפחתי: הוא תחב את חוטמו הרגיש לעניינים לא-לו, מה ששנוא בעיקר על טבחים ורוקחי מרקחות. על כך גם שילם כנעשים חרושי, "שיבה בה מטה" בכתיב-כלא, וכן בגלות הממושכת שלו (ששעשר שנה כיום הזה) באנגליה ובפאריס, שבה הוא מתגורר מזה שנים, עורכו של כתב-עת או מירסום היוצא לאור כעשר פעמים בשנה באנגלית ושמו ישראל ופלסטין.

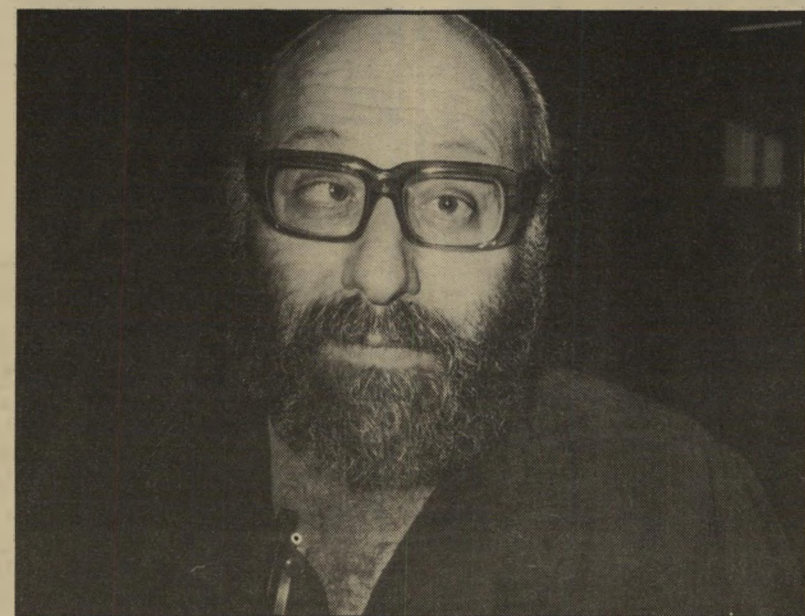
עוד אחד מאותם רון קישוטים הסכורים שראוי

לאדם המכבד את עצמו שיביא על ראשו את כל הפורענויות הכרוכות בחיי גלות, רחוקות חומרית (גם היום הוא רחוק מללקק דבש, הוא חי בצמצום, בעבודה מפרכת המתישה את הכוחות ומכלה את הכריאות וכו' וכו'). סכנה פיזית, ניתוק מן הידידים ומן הארץ שבה עברו עליו השנים המאושרות בחייו, ובלבר שישכין שלום בעמקי הבכא הזה בין שני עמים שאינם מגלים שום את של הליטות מופרות לשלום כזה, ואשר אם את פיהם תשאלי — יעדיפו מן הסתם להקיז זה את רמו של זה עד סוף כל הדורות, כדרך שעושים עמי תרבות אחרים (וראה צפון אירלנד, למשל, וכו' וכו').

מה באמת תאמרו על מגלומאן כזה, אשר כלי שלום ישראל-פלסטיני אין חייו קרויים חיים בעיני עצמו? לשם כך גלה מארצו, מטעם זה אינו יכול לשוב אליה אפילו לביקור (החוגים

ולא מבקרים כאן מזה ששעשרה שנה ומעלה. ארובה, אני מציע שיורשה לו לבקר כאן — ולוא רק לכמה שבועות — כדי לרפא אותו מאהבת ישראל חולנית זו. על חטאיי אני מתוודה: אותי היא מדכאת, אהבה מופרזת זו שלו, שאינה תלויה בדבר, שתתמיד ויהי מה, שלא למדה דבר מן הנסיון.

כשאתה מרבר איתו, אתה מרגיש שששעשרה שנותיו באנגליה ובצרפת היו לגביו כיום-אתמול-כייעבור (כייעבר), או כחרס הנשבר. למעשה, הוא עדיין חי כאן בישראל, ביננו ורוק שאנחנו כבר לא חיים כאן ביננו, בקפה ביתן (איננו), שכנו של קפה-מיסעדה קראו (איננו), ברחוב שבו שוכן כסית (ישנו) של חצקל אישיכסית (איננו) וצביה ומוישה (ישנם). הוא יודע שרובם של מודעיו מאותם ימים כבר אינם עימנו ואף על פי כן הוא מוסיף ומרבר (או שואל) על רטוש

מקסים גילן: אויב או אוהב?

ושפיר, אלתרמן וחלפי, יוסי כנגל (ישנו, אבל איפה?), יואב בראל (איננו), חווה הקומוניסטית שעברה לנסנה (פרופסורית במכסיקו-סיטי), ריי מונה (אוסטרליה), רוב איתן (כאן במערכת), אנב, מקסים גילן כיהן כשנתיים לערך במערכת עיתון זה שבירכס).

סופרי ישראל הנכבדים, אתם המרכים כלי-כך להיפגש עם אנשי השילטון היקרים שלנו, עם מ"מ ראש-הממשלה ושר-החוק שמוען פרס, ואולי גם — חס וחמילה! — עם יורשו בתפקידו הקודם, עימם ועם עמיתיהם ואנשי שלומם היקרים, עולים אליהם לרגל, מארגנים להם ממשלות אחרות ורוטציות, אולי תוסיפו סעיף קטן לסדר-היום הגדוש (אני יודע) של המיפגש המתוכנן הבא.

לא, הפעם אינני חוזר ומרבר שוב על איקרית וכירעם. אפילו פסימיסט מיקצועי מתיאש לפעמים. הפעם אני מתכוון רק לכך שתצגו להם שאלה קטנה הקשורה בעמית שלכם: מדוע לא מרשים למקסים גילן לבקר במקומות הקדושים, מדוע אין מחילים גם עליו את חוק השבות? וכי מה אני כבר מבקש? עם ירק שאלה קטנה להארונים שם למעלה. שאלה לא בשביל לקבל תשובה, חלילה. שאלה רק בשביל לשאול, בשביל שיהיה קצת קל יותר על המצפון, כדי שלא יגידו "אפילו לשאול לא שאלו".

כדי שתוכלו לומר לבניכם/בנותיכם: האבא/אמא שלכם שאלו/שאלה מדוע אין מרשים לסופר-משורר עברי לבקר בישראל. כדי שתוכלו לומר להם: שאלתי — בני, בתי — שאלתי ולא נענית.

כן, אפילו רוק זה.

תערוכות איפה האוהל ואיפה המוסיאון?

לפני כשישים שנה חלם משה הלוי, שחקן ובימאי שבא מרוסיה המהפכת את חייה, להקים "בנסית אמנות" בארץ שיהיו בה חברים כל היוצרים: שחקנים, ציירים, משוררים, מוסיקאים

ורקדנים, קומנה אמנותית שתהווה חלק מגודל-העבודה אשר פלוגותיו עבדו בכניין, כסלילת-כתישים, במחצבה ובחקלאות, ואשר חבריו חלמו על קומנה גדולה של כל פועלי ארץ-ישראל. כשלב ראשון הקים, כחסות ההתאחדות, את תיאטרון אוהל.

באותם ימים הגיעו בתי תל-אביב, שישבו בה כשלושים אלף איש, עד רחוב אלנבי במקום שפנה אל הים. צפונה משם, עד הירקון, השתרעו גבעות חול וכרמים נטושים. בין החולות צצו כמה עשרות בתים בני קומה של שכונת תל-נרודו וכמה כבישיבנות חצו אותם. ליד בתי-הקברות המוסלמי — במקום הילטון של היום — עמדו צריפי גודר-העבודה. בנבולם, בקצה הבעה הפונה לים, הקימו שחקני האוהל צריף גדול ששימש אולם חרות ויועדים ומקום כינוס לפועלי העיר. עם התיאטרון שיתפלה פעולה משוררים, תפאור-נים, מוסיקאים ורקדנים, ביניהם חברה-גודר המשורר שלונסקי, הקומפוזיטור אנגל, והאחיות הרקדניות אורנטיין, וכולם קיוו ליצור את האמנות החדשה של ארץ-ישראל. שחקניו של הלוי ערכו אז חרות להצגת הדייגים של ההולנדי הרמן היירמאנס וכדי שיחושו באמת מה זה להיות דייגים, הוריים הבימאי בלילות סערה לשפת הים, ושם שיחקו את תפקידיהם.

הלוי כינס גם חברות ציירים, מן "הוותיקים" ומן "החדשים", כדי שיערכו בצריף, תערוכות אמנים מודרניים. תערוכות הציוו והפיסול הרא" שונות בארץ נערכו לפני כן בירושלים, במיגדל דוד בו הוצגה לראשונה האמנות הארצישראלית החדשה. באמצע שנות העשרים החלו האמנים לעבור מעיר-הקודש לעיר החדשה הצומחת על חוף-הים, תל-אביב. 18 ציירים, הטובים והגורעים בארץ, נענו להצעתו של הלוי והציגו את יצירותיהם בצריף האוהל, שלכבוד המאורע הדביקו על קירותיו גליונות נייר לבנים. חלקם כבר הציגו בתערוכות מיגדל דוד וחלקם היו מבני "הדרו החדש", שציוריהם שיקפו את הרוחות החדשות הנושבות באמנות אירופה.

התערוכה בצריף האוהל נפתחה בקיץ 1926 והיתה למאורע בעיר. הארץ נמצאה אז כאחד המשברים הכלכליים הקשים שעברו עליה, רוב הפועלים היו מחוסרי-עבודה, אבל הם, יחד עם משכילי העיר, נהרו לתערוכה וקיבלו הנחה — כרטיסי-כניסה בחצי מחיר. תערוכות דומות נערכו בצריף גם בשנים 1927 ו-1928.

בסך-הכל השתתפו בתערוכות אלו 18 אמנים: לובין, פלרי, פרנקל, ראובן, יונה שכטר, מנחם שמי, וריצקי, ציונה תג'ר, חנום גוטמן, פנחס לייטווינובסקי, אליהו נימון, חנה אורלוף, מוסיח בוגרשוב, רודי נבות, אריה פסוויצקי-אלחנני, יוסף פרסמן, אריה אלוויל ואברהם מלינקוב.

במוצאי שבת, במלאות שישים שנה לתע"ת רוכת אמנים מודרניים" הראשונה, נפתחה בתי-ראובן בתל-אביב תערוכה המבקשת להציג מחדש את תערוכות האוהל. השחקן הוותיק יהודה גבאי, שעזר בשעתו להלוי לערוך את התערוכות, יהיה אוצר-ארוח של תערוכה זו. גבאי, ששיחק יותר מארבעים שנה באוהל מפתחתו ועד נעילת שעריה, היה גם אספן מסור של כל הכרוך בנושא התיאטרון. הוא תרם את אוספו לתל-אביב ומנהל כיום את מוסיאון התיאטרון, שהוא חלק ממוסיאון הארץ התל-אביבי.

כשהיא מצוידת בקטלוגים, תעודות וצילור מים ישנים מאוצרות גבאי, ויזכרונות של ותיקים ומאמרים בעיתונים ישנים, יצאה כרמלה רובין, מנהלת בית ראובן לחפש אחרי הציורים הישנים. היה זה מסע-חיפושים ארוך ומרתק, אצל אמנים, אספנים, במוסיאונים, בעליות-גג ובתי-קום ישנים, עד שכינסה 70 ציורים, רישומים, אקווארלים ופסלים. על מרביתם ידוע כי הוצגו בתערוכות האוהל, ביחס לכמה מהם אין ודאות גמורה ויתרם צויירו על-ידי אמנים משתתפי התערוכה באותו זמן.

בתערוכה תוצגנה תמונות מופרות של אמנים ידועים, אבל תהינה בה גם הפתעות רבות — כך ציורים בסיגנונות מודרניים שעד כה סבורים היינו כי לא הגיעו לארץ, וציורים בעלי ערך אמנותי רב, שלא ידעו על קיומם. את הצופים יפתיעו ציור קוביסטי, ממש מעשה ידי פיקאסו, של אריה לובין, ציורים ציבעוניים וקוביסטיים של פלרי, תמונה בנוסח סזאן של שמי, או נופים אמרפריסטיים של רודי נבות הנשכח. אחת ההפתעות תהיה ציור בעיקבות ציור... יצחק פרנקל, מן החדשים שבאמני הארץ